

Tinkó Máté

Az apa nélküli világ felmérése

- Szálinger Balázs 360° című kötetéről

Szálinger Balázs 2016-ban megjelent 360° című kötete a Magvető Kiadó *Időmérték* sorozatának nyolcadik tagjaként olvasóját egy különös körutazásra invitálja, melynek eredményeképp a hiánnyal mint tapasztalattal szembesülhetünk. Noha a könyv címe egyszerre több szemantikai szintet is mozgásba hoz, ezek közül pusztán két lehetséges értelmezésre szeretném felhívni a figyelmet. Az egyik a látás mint észlelés köré szerveződő panorámanézet, és az aziránt való igény, hogy teljes képet kapjunk több összeillesztett képelem eredőjeként. Amennyiben e fotótechnikai megoldást gömbpanorámaként kezeljük, magunkat mint szemlélődőt egy gömb kellős közepén találjuk, aminek a belső falát kitépéttük a készített fényképekkel, így 360°-ban szemlélhetjük a tájat. Ez az aspektus a versek mediális átkódolását hordozza, a ciklusok révén egyre szélesebb horizontú hozzáférést engedve az úgynevezett látványhoz. Ebből kifolyólag „a háromszázhatvan fokos fordulatot venni” köznyelvbe épült használatával hangsúlyozottan az jut kifejezésre, hogy a szemlélődő a megtett út végén visszatér a kiindulópont, vagy egyáltalán el sem mozdul onnan, pusztán a tekintetével tesz meg egy teljes körpályát. Gondolható mindez meg nem feledkezve a címadás gesztusának narcisztikus értelmezhetőségéről sem, amely a szerzői életművön belüli változásra adhat választ. De mindeközben mégis hányféle és milyen természetű hiányt regisztrálhatunk?

A kijelölt verstémák és beszédmodok a priori magukban foglalják, hogy ami ebben a kötetben kísérleti és/vagy élményszerű, az mégiscsak elválaszthatatlan attól a referenciális kontextustól, amelyből merítve születik: annak zárt geográfiai és geopolitikai területe a Kárpát-medence (tere), tágabb értelemben véve pedig – legfőképp kulturális determináltságot értve ezalatt – az aktuális földrajzi határokon is túlmutató történelmi tapasztalat (ideje). Kedélyes játékba bocsátkozhatunk az irodalomelméleti kifejezésekkel: a metapoétikus, erős reflexivitással jellemezhető szövegterek egyaránt a szolgálatába vannak állítva egy mitopoétikus világ felépítésének és ugyanakkor lebontásának is. Ám ennek a játéknak igen komolyan veendő korlátai is vannak, hiszen a mítoszteremtő képesség ereje valójában látszaterő, és annak a kezében van az erről való beszéd módja lehetősége, aki épp a tájat járja. A Zala megyei Principális-völgyet mint a szakértő által pásztázott területet, speciális terminológiával írja körül a lírai én. „A területhez feljegyzett népi kultúra népenként és / koronként jellemzően változó színvonalú. / A

területhez való emocionális kötődés, a felszíni / formák absztrakciója, megszemélyesítése, egyéb / jelentéstartalommal való felruházása népektől és koroktól / függetlenül állandó. / Korábbi kultúrák fellelhető vívmányai és jegyei / korlátozás nélkül felhasználhatók.” (*Szakvélemény*, 15.)

A világ felmérésének szándéka bújjik meg *A Duna rajzoló*i című vers mögött is, azzal a fontos különbséggel, hogy ebben a szövegben már a mérnök vagy figuráns mint szubjektum résztvevő pozíciója is jelölve van: „A térképeinken kezdett formája lenni,” (*A Duna rajzoló*i, 17.)

Szálinger a térkép mint motívum versnyelvbe integrálásával a tér reprezentációjának sokrétű hagyományát eleveníti fel, és bár jól lehet, számtalanszor elvész a leírás részleteiben, a pusztá megjelenítés mögött eltökélt szándékot gyaníthatunk: a nyelv általi világteremtés és –felosztás „mozgásterét”. *Térkép-jelölések* című verse ennek radikális példája, ahol a szöveg egészét a földrajzi szaknyelvből merített entitások képezik. Különös, ahogy a poétikai eljárásnak a táj egyszerre háttere és jelölője, mozgatója és mozgottja, és végérvényben a cél mégiscsak a tájat felderítő, felfedező szubjektum habitusának, attitűdjének ábrázolása, az őt kulturálisan orientáló tényezők megjelenítése. Mintha a tudomány aktuális állapota eleve determinálná a világteremtés lehetőségeit, mi több, a teoretikus nyomában járó gyakorlati felfedezések történeti dimenzióba helyezve egy-egy véletlenszerűen ható esemény és a költészet között olyan kapcsolódást hoznának létre, minek értelmében az épülő mítosz a létrejöttével azonos pillanatban fel is számolja önmagát, vagy legalábbis megkérdőjelezi saját hagyományának hitelességét. „Hagyományörzés, büszkeségturizmus / Bebiztosítva nagy kisütött húsokkal, / Pedig pont az ilyen kultúra lesz kétes valamikoriságú. / Ezt két perc alatt át lehet nevezni, / El lehet venni, át lehet írni. Védtelen, / Kétségbeesett hamis és romlékony / Fogócska zajlik a mindig hagyományyal, Ami még mindig könnyebb, mint leülni / Teremteni egy újat.” (*Megjöttek az ölyvek*, 34.) Az első ciklusban látszatra emberidegen környezet az animálist, a lélekkel rendelkezőt, az ösztönöst egy konkrét és egy absztraháló tekintet operatív jelenlétével teremti meg. A

flórával és faunával rendelkező táj újra és újra konfrontálódni kész az emberi környezettel. „A rég legyógyult sebek feltámadnak, és lüktetni kezdenek, / A folyók egyre idegesebben vágódnak vissza, sietnek a legjobb / Mederbe, mert a parton mindjárt fölberreg a betonkeverő.” (*Holvanmár*, 18.) Bár e táj megművelésével, a föld használatba vételével előtérbe kerül a versek antropológiai, kultúraformáló aspektusa is, mindazonáltal a humán és a szubhumán effajta koegzisztenciája nem eredményezi a két ontológiai minőség kontaminációját, noha elvileg éppenséggel ehhez járulna hozzá a szerző perszonalifikációra mint alakzatra és metonímiára mint szóképre való fogékonysága, a két stílushatás gyakori egymásba csúsztatása. „Közben a hegyben, / Hajszálerekben lüktet az élet, / Spórák, magok olajától lángol az aljnövényzet, / Indák kúsznak az ablakon, az ablakon át be, / S a hegyi pincék mint lefejezésre felvonultatott testek, / Egyszeri és megismételhetetlen sorrendben / Térdre esnek.” (*Jóléti-víztározó és környéke*, 35.)

Nagy szerepet tulajdonítok ebben a viszonyrendszerben a poszthumánra irányuló imaginációnak, mely két irányba hatóan tarthat számot az érdeklődésünkre: először is képzeljük el, hogy az ember a maga fogalomtárával létrehozta, felosztja a teret, az élő és élettelen környezetet, majd pedig gondoljuk el ugyanezt a teret anélkül, aki létrehozta, menekülés, kipusztulás vagy egyéb kataklizma okán. Szálinger legutóbbi, *Köztársaság* című kötetében egyszer már eljátszott a kvázi-apokalipszisként bekövetkező harmadik világháború alatti és utáni, a humán létezését átmenetileg felfüggesztő földi katasztrófa következményeivel (*Háború*, verses elbeszélés, 2012). A kötet egyik meghatározó kérdése, hogy ebben a szövegkontextusban mégis milyen pozíciót foglal el, hol és miként lokalizálható, illetőleg identifikálható a versbeszélő. Tulajdonképpen mintha épp e szubjektum pozíciójának köztessége, belül és kívül maradása egyszerre tartaná fenn és konstruálná mindig újra e lírai nyelv szubverzív jellegét, azaz hogy már maga a megszólalás gesztusa mintha az utolsó utáni órában hangozna el, vagyis: elhangozhatna akár akkor is. E belátás következménye pedig nem kevesebb, mint az, hogy a világ működni fog, mert működésre

van predestinálva: a megszólaló Én és az őt körülvevő kulturális tényezők felcserélhetők, behelyettesíthetők, a szubjektumvesztések feletti hiányérzet ideig-óráig tart még, mielőtt végleg megszűnne, örök feledésbe merülne. Noha elsőre talán túlegyszerűsítő értelmezésként hathat a pusztulás és újjászületés ismétlődő folyamatának olvasási stratégiája, lényegében erről (is) van szó: a környezet, a táj ábrázolásának részletességével, belső logikájának érzékletes közvetítésével. És még valami: nincs kitüntetett szerep vagy pozíció a temporális viszonyok természetes, ettől pedig relatíve kegyetlen feltételrendszerében. „Vörös a kő; a név / Minden átruházáskor megtelik tartalommal, / A víz pedig tovább él és esik / Ezen a néven, most egy másik nép / Örökíti, aztán egy harmadik – / Mikor milyen rajongást álmodik / A hiú Isten / A szigethegység keleti oldalára.” (A *Várciorog vízesésnél*, 47.)

Az a fajta otthonosság és idegenség, amely egy Közép-Európában szocializálódó szubjektum identitásának részét képezi, a maga megragadhatlanságában, lezáratlanságában, elvont konkrétságában, az e köré épülő paradox szemantikai struktúrák révén bontakozik ki a kötet verseiből. A „berendezni a tájat” és a „táj elhagyása” afirmatív gesztusainak oscillálása bizonyítja ezt. Kiterjesztve az előző gondolatot, a hagyományhoz és a modernséghez való viszony Szálínger új kötete sarokpontjául szolgál, a versbeszélőnek erről a *Május* című darabban szubtilis véleménye van. „Értelmetlen a harc, hiszen ami új, / Tenni akármit tehet, de akarni úgysem / Akarhat rosszat.” (*Május*, 43.) A kötet második részében bármiféle tradíció és az arra való hivatkozás mintha elvesztené nimbuszát, renoméja megtépázódik, jóllehet, ebben a hatásmechanizmusban erőteljes szerepet játszik az emlékezés és felejtés mechanizmusainak ironikus olvasati lehetősége is. Példának okáért a *Kittenberger* versben: „A miniszterelnök-helyettes úr / Annyi madarat lőtt azóta, hogy / Nem is emlékszik Kittenberger nevére, / Csak arra, hogy van ilyen egyetem, / Meg hogy hatalmas volt, és csapkodott, / Alig tudta megtartani, amíg / Lefényképezték a tájmagazinnak.” (*Kittenberger*, 44.) A mítoszok iránt fogékony poézis egy versen belül összecsúsztatja, különös, egymást előfeltételező és meghatározó viszonyrendszerbe rendezi a 19. század végén szüle-

tett kiváló Afrika-kutató és zoológus, a róla elnevezett madár, illetve a jelenleg regnáló kormány szenvedélyes vadászaként is elhíresült figuráját. Továbbá az időre rakódó rétegek minden pátosztól mentes ábrázolását végzi el a *Tömegsír* című, nagyszerű írás. Voltaképpen Szálínger folytatja is, meg nem is a *Köz-társaság* kötet lírai énjének kínosan őszinte, olykor már-már álnaiv retorikai pozícióból indított kérdésfeltevéseit, amelynek nem mindig egyértelmű a címzettje. „Ugye, fiúk, értelmet adtok a szabályokba égetett energiának? / Ugye nem félték lesni a tombolát, / Ha már benevezett titeket a rendszer? / Ugye ti is legyorsuljátok, legyilkoljátok egymást, / S a maradék ugye felnő, és folytatja, és fellép, és úgy csinál, / Mintha jobb lenne az áldozatainál?” (*Zuhatag*, 52.) Mindennek ellenére e kötet nem mond le a reményről: a feladattal rendelkező utazó mítoszát a *Hat sor* című kiváló versen keresztül mutatja fel. Nem számít, mit tartalmaz a felkutatandó versszöveg hat sora, melyet a feladattal megbízott személlyel együtt keresünk – az irodalmi textus mögötti szakrális értelem kutatása magnetizálja utunkat. Az utazóét pedig megbízása. „És őt elbűvölte / Az élet, és szinte megállt, hogy versbe verje magát, / És mégsem állt meg, pedig hívta, ággal ölelte volna / Egy nagyon kedves cirbolyafenyves, de nem vette / Vállára fel a táj szépségét, mert amint meglátta / A hágó élet, a hágó porát tisztelni kezdte pont úgy, / Ahogy azt mondták neki. A hágóra ment, figyelt, és / Meglett a város, a város közepén a hegy, a hegyen / A hegyi ház, meglett a nappali, a nappaliban az asztal, / És a hatsornyi bizonytalan vers ott volt az asztalon.” (*Hat sor*, 61.)

Ugyanakkor a kötet valódi és ellentmondást nem tűrő tragédiája a már felsorolt anomáliák és ellentmondások mellett elsődlegesen a hiányból, a közös történelem szellemi és a közös régió materiális értelemben vett hiányából táplálkozik. E hiányok fókuszpontjába legelőször és utoljára az apahiány kerül. Ez az apahiány leginkább szimbolikus: habár olykor idősek, nők, fiatalok népesítik be a területet (A *vihar nyugodt középpontja*), és olykor-olykor egy apa fiához intézett monológja hangzik el a tájban (*Zuhatag*), az a központi apakarakter, aki megjelenésével, kisugárzásával, intellektusával egy csapásra tekintélyt lenne képes teremteni, bántóan hiányzik ebből a közeg-

ből. („negyed ötnél, ahogy sötétedik, / egyre látványosabban nincsen apa a tájban” (360°; 8.) és „Apát, ha keresne bárki, találna? Fiút / Valaki tervez? Nemnem: pont van, többnyire biztos, és / Nincs eredője, se kihatása.”) (*Legelőszőr*, 59.) és megint máshol „Apa egy messzi cirkusz, / Néha erre kanyarodik, / És bemutatja a plakátjait, / Hogy legalább higgyük, hogy létezik.” (*Cirkusz*, 65.) A *Nyolcéves kisfiú* című vers a kötet záró akkordjaként aztán egyértelműsíti a versbeszélő pozícióját, önmagát is egy apatörténet fájóan keserűdes alanyává téve. Ahogy alapvetően az alanyi költészet tudatosan távol marad e könyvtől, úgy időnkénti felbukkanásával nagy érzelmi kilengéseket képes generálni az olvasóban.

Érdekesség, hogy az élet elemi akarása, a jó morális tapasztalata a bizonyos versekben megnyilvánuló szarkazmus és irónia ellenére is az önmaga csupasz, közvetlen minőségében van jelen, ettől derű költőzik a 360° beszédmódjába, mely kötetet a nagyfokú tudatosság és a kísérletező hajlam egyaránt jellemzi. Ugyan összbenyomást nehéz kialakítani róla, érdemes elidőzni magaslati pontjain, vagy, hogy visszakapcsolódjunk a bevezetőhöz, a négy ciklusból kirajzolódó panorámakép teljessége a hiányon keresztül elvezet egy apa nélküli világ felismeréséhez. Ám ez a hiánytapasztalat azt nem mondja, hogy ne próbálhatnánk felmérni a világot újra, amíg a tájban apa lesz.

(*Magvető Kiadó*, 2016)

Ahmed Sakr (Egyiptom) munkája – Ludvig Nemzetközi Művésztelep

